

לחכמים לא הועיל התנאי, אך אם אמר בשעת הקנאתו לו 'על מנת שתצא בו לחירות', סוברים חכמים שהועילו דבריו ויכול לצאת בכסף זה לחירות.

א. עבד שקיבל מתנה — קנאה רבו לגמרי, גוף ופירות. אבל אשה שנתנו לה מתנה, לא קנה הבעל אלא פירות (תוס').

ב. לדברי ר"י בתוס', אפילו לרבי אלעזר שאין מועילה אמירת 'על מנת שתצא בו לחירות' לרבי מאיר, יתכן שבאשה מודה שמועיל כשהקנו לה על מנת שאין לבעלה רשות בה.

ג. רבנו תם נקט שלרב ששת אליבא דרבי מאיר, אעפ"י שאין מועיל להתנות על מנת שאין לרב רשות, אבל מועילה התנאת 'על מנת שתצא בו לחירות'. וכן פסק (עפ"י סוגיות הגמרא בכ"מ) להלכה. וכן משמע ברמב"ם (עבדים ה,ב). אלא שלר"ת הטעם הוא כי נוקטים כרבי מאיר וקרב ששת. ולהרמב"ם פירש הכסף-משנה, הלכה כחכמים ורבי אלעזר. וכן הסכימו פוסקים רבים.

(ע' בשו"ת מהרי"ק י ד"ה ואף כ"י). ויש מחלקים בין אשה לעבד. (ער"ן; שעה"מ נדרים ז,יז).

ד. מי שנתן לעבד מתנות והתנה עמו בגופן, שיהיו לכך וכך, כגון 'על מנת שתאכל בהם ותשתה בהם' או על מנת שתעשה בהם כל מה שתרצה בלא רשות אדון — לא קנה האדון.

(רמב"ם זכיה ג,יד. וזה כדברי הפרישה (יו"ד רסז) ודלא כה"ט"ו (סק"י) שכתב שאין מועיל זאת בעבד אלא באשה. וכבר תמה עליו בשער המלך (עבדים ה,ב) מדברי הרמב"ם המפורשים. וכן הוכיח מדברי התוס').

ה. נתנו לו מעות לעבד על מנת שיצא בהם לחירות, ולא רצה הרב לקבל — לא קנה העבד המעות, שהרי לא ניתנו לו אלא על מנת שיצא בהם לחירות. (רמב"ם עבדים ה,ב).

ו. נתן הרב מתנה לעבדו — מבוואר מדברי התוס' הרא"ש והריטב"א שלא קנה העבד, ואינו דומה לאשה דקיימא לן הנותן מתנה לאשתו קנתה. (ולענין אכילת פירות ע"י הבעל ממה שנתן לה — ע' בב"ב נא).

ואם זיכה הרב לעבד על ידי אחרים — דעת הריטב"א שאין מועיל. ומדברי הרב אלחנן המובא במרדכי משמע שמועיל. (ע' בכל זה בשער המלך עבדים ה,ב; אמרי משה כה).

דף כד

מט. מה דין תוספת חומש בפדיית אשה מעשר שני, באופנים דלהלן?

א. פודה במעות של בעלה פירות של בעלה.

ב. מעות שלו ופירות שלה.

ג. מעות שלה ופירות שלו.

ד. מעות שלה ופירות שלה.

א. אשה הפודה מעשר של בעלה במעות שלו, הריהי עושה שליחותו וחיבת להוסיף חומש ככל אדם הפודה מעשרותיו.

נפלו לה פירות בירושה; לדברי רבי מאיר שמעשר ממון גבוה הוא, אין הבעל זוכה בו כשאר נכסים שנפלו לה, והרי הם פירות שלה ואינה מוסיפה חומש, כדלהלן. ולחכמים מעשר ממון הדיוט הוא וזוכה בו הבעל כדין נכסי מלוג, הלכך מוסיפה חומש שהיא כעושה שליחותו, והרי הוא כפודה פירות שלו במעות שלו.

יתכן דוקא למאן דאמר קנין פירות כקנין הגוף דמי. (ע' חזון איש).

ב-ג. אשה הפודה מעשרותיה במעות של בעלה, וכן הפודה מעשרות בעלה ממעות שלה — אינה מוסיפה חומש, שאין חיוב חומש אלא כשהפירות והמעות של אדם אחד. (ולפירוש רבנו תם, לעולם אין תוספת חומש באשה הפודה מעשרותיה, ואפילו אין לה בעל — לפי שנאמר איש).

היו הדמים נכסי מלוג — לפרש"י משמע שדינם כמעות שלה. והתוס' חולקים וסוברים שדינם כשלו. ורק כשהקנה לה אחר מעות באופן שאין זכות פירות לבעלה מהן, דינם כשלה.

הקנה לה אחר מעות על מנת שאין לבעלה רשות בהן — באנו למחלוקת התנאים דלעיל, האם מועיל תנאו והרי הן מעות שלה, אם לאו.

ד. לגרסתנו, וכן גרס רש"י, במעות שלה ופירות שלה — מוסיפה חומש (וכן דעת כמה ראשונים — ערמב"ן ותורי"ד). ולרבנו תם — אינה מוסיפה חומש (איש ממעשרו — ולא אשה). וכן דעת הרבה ראשונים (רמב"ם מעש"ש ה,ב; ר"ה; תורי"ד הוקן; רשב"א ריטב"א ומאירי. וכן פסק בעדה"ש).

נ. א. יציאת עבד כנעני בראשי אברים — כיצד? האם צריך גט שחרור?

ב. באלו סוגי חבלות, אין העבד יוצא בראשי אברים?

א. עבד או שפחה כנענים, שהוציא להם רבם שן או עין או אחד מכ"ד ראשי אברים (המפורטים להלן כה) שהם בגלוי ואינם חוזרים [למעט הכהו על ידו וצמתה וסופה לחזור] — יוצאים לחירות.

לדברי רבי אליעזר רבי עקיבא ורבי שמעון — צריכים גט שחרור ('שילוח שילוח' מאשה). ולדברי רבי טרפון ורבי מאיר — אין צריכים (לחפשי ישלחנו — חפשי מעיקרא). המכריעים לפני חכמים אומרים: נראים דברי רבי טרפון בשן ועין ודברי רבי עקיבא בשאר אברים הואיל ומדרש חכמים הם. א. רבנו תם והרי"ד פירשו שגט זה אינו אלא מדרבנן [עכ"פ לדברי המכריעים], מפני החשש שמא ימצאנו בשוק ויאמר לו עבדי אתה, לפי שאין המדרש ידוע לעולם, אבל בשן ועין שהדין ידוע — לא הצריכו גט. וריב"א פירש שצריך גט מדאורייתא.

ב. אפילו למאן דאמר צריך גט שחרור, זהו דוקא לענין התר בשפחה כנענית וכד', אבל שעבוד הממון נפקע ללא גט. (עפ"י רמב"ן ועוד. וכן דקדק באמת ליעקב מל' רש"י והרמב"ם. ע"ש).

ג. הרי"ף (בגטין) והרמב"ם (עבדים ה,ד ובכס"מ; חובל ומזיק ד,יא) פסקו שצריך גט שחרור, הן ביציאה בשן ועין הן בשאר ראשי אברים (ובבית דוד דקדק מהרמב"ם שפסק כמכריעים. ותמה עליו השעה"מ מדברי הרמב"ם המפורשים בהל' חובל. וע' גם באמת ליעקב).

ד. בזמן הזה שאין חכמים סמוכים, כתב הרמב"ן שלדברי הכל צריך גט שחרור, כיון שבהעמדה בדין הוא שיוצא לחירות ולא בשעת החבלה, והלא אין דנים עכשיו דיני קנסות. [יציאת שן ועין — קנס היא. וכפי שכתב גאון, מובא ברמב"ן ריש משפטים]. ואולם לענין שעבוד העבד, כיון שהוא מוחזק בעצמו, אינו חייב לעבוד לרבו. (וכן פסק בשלחן ערוך יו"ד רסז,מ. ולענין הודאת הרב — ע"ש בש"ך; קצות החשן א סק"ו; שערי ישר ז,כא).

תניא, תלש בוקנו ודילדל בו עצם — יצא לחירות (אעפ"י שאין בעקירת העצם משום ביטול מלאכת האבר, כבשן ועין. (לחפשי ישלחנו — ריבה).

הרי"ף השמיט דין תלש בוקנו ודילדל בו עצם. ולפירוש הקרבן-נתנאל (כט את ר) נוקט הרי"ף להלכה שלא יצא לחירות, כי סובר שיש מחלוקת בבחייתות בדבר. (זלע"ד דחוק טובא לפרש שפליג כשלא מפורש זה בגמרא'. אגרות משה חו"מ ח"ב מא,ד).

והרא"ש בפסקיו הביא דין זה. וכן כתב הרמב"ם ונימק, מפני שבטל מעשה השינים הקבועות בעצם.

ב. תנו רבנן, הכהו על עינו וכהתה, על שינו ונדדה; אם יכול להשתמש בהם עכשיו — אין עבד יוצא בהם לחירות. ואם לאו — יוצא. הרי שהיתה עינו כהויה וסימאה; שינו נדודה והפילה — אם יכול להשתמש בהם כבר, עבד יוצא בהם, ואם לאו — אינו יוצא. ואולם אם היתה עינו סמויה וחטטה — עבד יוצא בהם לחירות, שעשאו מחוסר אבר (רב ששת).
הכה נגד עינו ואינו רואה; כנגד אזנו ואינו שומע — אין עבד יוצא בהן לחירות, (ושונה מנזקי ממון שחייב אף על ידי קול ללא מגע, כי שונה אדם כיון שהוא בר דעת, הוא מבעית את עצמו).
לסיכום, כל הכאה ישירה המבטלת את האבר משימוש, או אף אם האבר לא היה שימושי מקודם, וניתקו מהגוף — יוצא העבד לחירות.

לא נתכוין; אם נתכוין לאבר, כגון שהיה הרב רופא ונתכוין לכחול לו עינו, וסמאה; לחתור לו שינו (= לנקרה ולגרר סביב מושבה) והפילה — לדברי חכמים יצא לחירות ולדברי רשב"ג לא יצא (ושחתה — עד שיתכוין לשחתה). לא נתכוין לאבר עצמו, כגון שהושיט ידו למעי שפחתו וסימא עובר שבמעיה — לדברי הכל לא יצא.

כתבו התוס' (עפ"י הסוגיא בב"ק כו:): אף בשלא נתכוין לאבר, אם לא נתכוין לטובה [כלרפאות וכד'], כגון היתה מונחת לו אבן בחיקו ולא הכיר בה מעולם ועמד ונפלה והוציאה אבר — באנו למחלוקת חכמים ורשב"ג.
ויש שאינם מחלקים אם נתכוין לטובה אם לאו, אלא כל שלא נתכוין לאבר עצמו — מחלוקת הסוגיות בדבר, ולפי הסוגיא בבבא-קמא לדברי חכמים יצא לחירות (כסף משנה בדעת הרמב"ם — עבדים ה,יא. וכתבו הראשונים הסברים נוספים בישוב סתירת הסוגיות).

היתה לו יתרת (= אצבע יתרה) וחתכה — עבד יוצא לחירות (רב חיאי בר אשי אמר רב). אמר רב הונא: והוא שנספרת על גב היד.
יתכן דוקא אצבע אחת יתרה נחשבת כאבר, אבל לא יותר מאחת. וגם לא בשאר אברים יתרים. (ע' אמת ליעקב).

דף כה

- נא. א. אלו הם עשרים וארבעה ראשי אברים שאינם מטמאים בנגעים, והעבד יוצא בהם לחירות?
ב. עבד שסרסו רבו בביצים או שנטל את לשונו, האם יוצא לחירות?
ג. מה דין הלשון והשיניים לענין מגע טומאה, טבילה, והזאה? האם הם נידונים כבית הסתרים או כמקום גלוי?
א. שנינו במסכת נגעים: עשרים וארבעה ראשי אברים שבאדם, כולם אין מטמאים משום מחיה (שמפני השיפוע אין הנגע נראה מראשו ועד רגליו כאחת): ראשי אצבעות ידים ורגלים; ראשי אוזניים; ראש החוטם; ראש הגוייה; וראשי דדים שבאשה. רבי יהודה אומר: אף שבאיש.
ושנו עליה: בכלם עבד יוצא בהם לחירות.